

**Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального
процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо
кримінальних проваджень, здійснення яких унеможливлено внаслідок
тимчасової окупації окремих територій України
через збройну агресію проти України»
(реєстр. № 15376 від 03.07.2026)***

Анотація.

В інформаційній довідці досліджуються правові підстави вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо забезпечення кримінального провадження, здійснення якого в порядку, визначеному чинним законом, неможливе через збройну агресію та тимчасову окупацію окремих територій України. Дослідження проведено в контексті пропозицій, передбачених у проєкті Закону України реєстр. № 15376 від 03.07.2026.

Розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, праву Європейського Союзу, нормам кримінального та кримінального процесуального законодавства, що визначають права і свободи учасників кримінального провадження, відповідній європейській та українській судовій практиці.

За результатами дослідження виявлено ризики, які можуть перешкоджати застосуванню положень законопроекту та досягненню його мети щодо законодавчого забезпечення гарантій прав та свобод осіб у кримінальних провадженнях, належне здійснення яких унеможливлено внаслідок збройної агресії та тимчасової окупації окремих територій України.

Ключові слова: кримінальне провадження, збройна агресія, тимчасова окупація, досудове розслідування, судовий розгляд, виконання вироків, особливий порядок провадження, відновлення втрачених матеріалів, забезпечення прав учасників провадження.

Вступ

Сьогодні правоохоронні органи доволі часто стикаються з об'єктивною ситуацією, пов'язаною з неможливістю забезпечити всебічне, повне та об'єктивне досудове розслідування кримінальних правопорушень, проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження щодо осіб, які виїхали та/або перебувають на тимчасово окупованій території України, виїхали та/або перебувають на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

Крім того, існує необхідність забезпечити здійснення кримінальних проваджень, які не завершилися ухваленням судового вироку, у зв'язку з тим, що матеріали цих проваджень у цілому або їх окремі частини були знищені, втрачені внаслідок тимчасової окупації окремих територій України через збройну агресію проти України або перебувають у володінні незаконних органів (посадових, службових осіб).

Те саме стосується неможливості виконання вироків, ухвалених судами України щодо осіб, які відбували або відбувають покарання на тимчасово окупованій території та/або на території держави, визнаної державою-агресором.

Ситуація, що склалася, вочевидь перешкоджає виконанню визначених статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У зв'язку з цим виникла нагальна необхідність законодавчого врегулювання вказаних вище обставин, зокрема порядку відновлення матеріалів кримінальних проваджень, що були знищені, втрачені чи знаходяться у володінні незаконних органів (посадових, службових осіб), з огляду на те, що чинним кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством зазначені питання належним чином наразі не врегульовані.

Окрім того, підготовку та прийняття проекту Закону України реєстр. № 15376 від 03.07.2026 (далі – законопроект) передбачено: пунктом 324 Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 рік, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 10 лютого 2026 року № 4774-IX; пунктом 127 Плану пріоритетних дій Уряду на 2026 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2026 року № 306-р.; пунктом 3.8.2 Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року № 792-р; деякими іншими документами публічної політики.

Викладене обумовило підготовку досліджуваного законопроекту.

Основна частина

У законопроекті досягнення зазначеної мети пропонується забезпечити шляхом внесення низки змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), КПК України та Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

Пропонується насамперед доповнити КПК України новим розділом IX-3 «Особливості досудового розслідування та судового провадження, здійснення яких унеможливлено внаслідок тимчасової окупації окремих територій України через збройну агресію проти України» (зі статтями 637–644).

Крім того, пропонується внести зміни до статей 135, 136, 280, 282, 291, 297-1, 297-5, 303, 323, 395, 404, 407, 537, 539 та розділу XI «Перехідні положення» КПК України, розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» КК України.

Передбаченими положеннями встановлено, зокрема, що: будь-який акт незаконних органів, створених чи призначених у порядку, не передбаченому Конституцією України та законами України, стосовно кримінального провадження чи відбування покарання є недійсним і не створює правових наслідків, хоча відомості з таких актів можуть братися судом до уваги за умови підтвердження їх достовірності; досудове розслідування зупиняється прокурором або слідчим/дознавачем за погодженням із прокурором, якщо проведені слідчі (розшукові) дії не забезпечують встановлення фактів, необхідних для завершення розслідування, однак відновлюється – за клопотанням сторони провадження, потерпілого чи інших заінтересованих осіб за наявності достатніх доказів; відповідні кримінальні провадження (окрім окремих категорій) можуть закриватися судом у разі закінчення строків давності притягнення до відповідальності; порядок відновлення втрачених матеріалів із чітким переліком обов'язкових відомостей деталізується у статті 640 КПК України (у редакції законопроекту); суд апеляційної, касаційної інстанції відновлює кримінальне провадження у разі, коли надані сторонами матеріали кримінального провадження є достатніми для перегляду рішення суду, але за відсутності таких матеріалів суд зупиняє кримінальне провадження у межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, визначених статтею 49, частиною другою статті 106 КК України тощо.

За результатами проведеного дослідження, підтримуючи необхідність належного законодавчого врегулювання зазначених вище обставин, а також з урахуванням передбачених у законопроекті пропозицій, вважаємо за доцільне відзначити таке.

У законопроекті загалом не надано чітко визначених критеріїв, за якими кримінальне провадження визнається таким, «здійснення якого унеможливлено». Передбачене у ньому формулювання *«через збройну агресію та тимчасову окупацію»* має вкрай загальний характер та потребує максимальної конкретизації. В іншому випадку це може призвести до свавільного та суто суб'єктивного визначення наявності чи відсутності підстав для застосування його положень на практиці.

Передбачений у статті 640 та деяких інших нормах законопроекту порядок відновлення матеріалів кримінального провадження на основі копій або витягів з документів, наданих учасниками процесу або органами досудового розслідування, не містить вимог щодо перевірки автентичності (верифікації) таких копій і витягів. Однак за відсутності такої перевірки, а також оригіналів документів, речових доказів та інших первинних носіїв інформації, яка має доказове значення, створюється цілком ймовірний ризик використання у кримінальному провадженні всупереч вимог статей 84–89 КПК України недопустимих доказів.

У законопроекті акцентується увага головним чином на відновленні документів, загалом документальної частини кримінального провадження, але питання відновлення та використання речових доказів, які залишилися на окупованій території або могли бути знищені, не регламентується.

Водночас речові докази (знаряддя вбивства, вилучені цінності та інші предмети, біологічні зразки та ін.) мають визначальне значення для ухвалення обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи. Такі вирoki не можуть ґрунтуватися виключно на паперових протоколах огляду або копіях інших документів.

Законопроект передбачає можливість використання для відновлення матеріалів кримінального провадження даних з електронних (цифрових) носіїв чи «хмарних сховищ», що зберігаються в органах досудового розслідування. Однак у ньому не визначено порядок перевірки цілісності та автентичності таких даних, який гарантував би від несанкціонованого доступу до електронних доказів та їх можливої фальсифікації чи спотворення у період зберігання. За відсутності такого порядку неможливо відстежити увесь ланцюжок збору та зберігання електронних доказів (*chain of custody*), а відтак – визнавати їх допустимими у будь-якому кримінальному провадженні.

Своєю чергою використання подібних копійованих та невірифікованих матеріалів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів та злочинів геноциду (статті 438, 442 КК України) може призвести до визнання їх недопустимими відповідно до вимог Римського статуту Міжнародним кримінальним судом, так само спеціальним трибуналом чи судами інших держав у порядку універсальної юрисдикції. Це призведе до неможливості притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців та інших громадян-держави агресора, що вчинили ці злочини.

Передбачений у статті 638 та інших нормах законопроекту особливий порядок зупинення досудового розслідування з моменту виникнення обставин окупації до їх зникнення, або до встановлення місця перебування підозрюваних осіб, або до виникнення достатніх доказів для завершення досудового розслідування тощо, створює ризики безстрокового досудового розслідування та перебування особи у статусі підозрюваного. Це прямо суперечить практиці Європейського суду з прав людини щодо права особи на розгляд його справи впродовж розумного строку (стаття 6 Європейської конвенції з прав людини).

Крім того, законопроектом не передбачено чіткого розподілу повноважень щодо відновлення досудового розслідування у кримінальних провадженнях цієї категорії, тобто у яких випадках таке відновлення здійснюється прокурором, слідчим або слідчим суддею.

Наявна правова невизначеність зазначених положень законопроекту створює істотні ризики для прийняття слідчими, прокурорами, суддями довільних рішень щодо підстав для відновлення втрачених матеріалів кримінальних проваджень, проведення відповідних процесуальних дій, використання у них недопустимих доказів, що, як наслідок, може призвести до ухвалення неправосудних вироків.

Слід також зазначити, що картка законопроекту, сам законопроект, а також пояснювальна записка та порівняльна таблиця до нього містять різні варіанти назви цього законопроекту.

Отже, означені вище пропозиції законопроекту не повною мірою відповідають принципу правової визначеності, повноти та системності змісту нормативно-правового акта, взаємоузгодженості його положень з нормами кримінального та кримінального процесуального законів. У подальшому це ускладнить належну реалізацію законопроекту під час правозастосовної діяльності та досягнення проголошеної в ньому мети щодо законодавчого забезпечення кримінальних проваджень, здійснення яких унеможливлено внаслідок збройної агресії та тимчасової окупації окремих територій України.

Висновки

Попри актуальне значення досліджуваного законопроекту, деякі його положення містять певні ризики, у зв'язку з чим не узгоджуються з усталеними вимогами техніки нормопроєктування щодо правової визначеності, повноти та системності змісту нормативно-правового акта. У подальшому такі ризики можуть перешкодити належній реалізації та досягненню мети законопроекту.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*